

توبه

آیه ی ۵۳ الی ۶۱ سوره ی زمر (۳۹) را در تفاسیر جستجو می کنیم؛ در ذیل آیه ی ۵۳ از این سوره ی مبارکه ی آمده است:

امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمودند: ما فی القرآن آیه اَوْسَع مِنْ «يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اُسْرِفُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ»^۱
نکاتی پیرامون آیه:

۱. شمول آیه بر هر گناهی است پس، از امید بخش ترین آیات است.
 ۲. یا عبادی: آغازی به لطف است، بندگان من! مومن و مشرک؛ و متذکر به این مطلب که شما بنده ای هستید که باید مطیع مولای خود باشید.
 ۳. اَسْرِفُوا: به جای لفظ ظلم و گناه لفظ اسراف استفاده شده است. اسراف، تجاوز از حد در هر عملی است ولی مشهور از حد گذشتن در امور مالی است.
 ۴. عَلٰى اَنْفُسِهِمْ: تعبیری از روی لطف است؛ اینقدر به خودتان ستم نکنید!
 ۵. لَا تَقْنَطُوا: مایوس نشوید؛ قنوط: مایوس شدن از خیر است.
 ۶. مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ: تاکید بر لطف خدا است؛ رحمة در این جا منظور مغفرت است.
 ۷. اِنَّ اللّٰهَ: اِنَّ تاکید است.
 ۸. الذُّنُوبَ: الف و لام جنس است، یعنی همه ی گناهان!
 ۹. جَمِيعًا: تأکیدی مجدد بر شمول آیه است.
 ۱۰. الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ: دو نام امیدبخش خدای متعال است.
- دو سوال راجع به آیه:

^۱ - به نقل از تفاسیر مجمع البیان، صافی و قرطبی

۱. آیا واقعاً همه ی گناهان را شامل می شود؟ پس مفهوم این آیه چیست: إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا (نسا، ۴۸).^۲

۲. آیا این بخشش مشروط است یا مطلق؟

در آیات بعد، یعنی ۵۴ و ۵۵ سوره ی زمر، جواب سوالات آمده است:

وَأَنبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ (۵۴) وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (۵۵).

وَأَنبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ، و به سوی پروردگارتان بازگردید، وَأَسْلُمُوا لَهُ، و تسلیم [فرمان ها و احکام] او شوید، وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّنْ رَبِّكُمْ، و از نیکوترین چیزی که از طرف پروردگارتان به سوی شما نازل شده است پیروی کنید؛ آیه نویدی به ناامیدان است! به همه! صدبار اگر توبه شکستی باز!

در ذیل آیه ی ۵۵ نکته ی مهمی آمده است که: فَلَمَّا فَسَّرَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَنْبَ اللَّهِ بِالْأُئْمَةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ دَلَّ ذَلِكَ عَلَىٰ أَنْ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِمُتَابَعَتِهِ فِي الْآيَةِ السَّابِقَةِ شَامِلٌ لِلْوَلَايَةِ فَتَدْبِرُ.^۳ علی بن ابراهیم در تفسیر

۲- خداوند [هرگز] شرک به او را نمی بخشد؛ و کمتر از آن را برای هرکس بخواهد [و شایسته بداند] می بخشد. و آن کس که برای خدا، همتایی قرار دهد، گناه بزرگی مرتکب شده است.

امام حسین علیه السلام از امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام نقل می کنند: ... از حبیب رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمودند: اگر مؤمنی هم سنگ گناهان اهل زمین بر شانه اش سنگینی کند، مرگ، کفاره ی تمام این گناهان خواهد بود. هرکسی با اخلاص لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید از شرک خدا بری است و هرکس، درحالی از دنیا برود که هیچ شرکی به خدا نرزد، به بهشت می رود. سپس این آیه را تلاوت نمود: إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ. (سپس فرمودند) ای علی! خداوند هرکس را که از مریدان و پیروان تو باشد، بخواهد می بخشد.

عرض کردم: ای رسول خدا! این استثنا برای پیروان من است؟ فرمود: به خدا سوگند، آری، این برای پیروان توست و آن ها در روز قیامت درحالی که این عبارت لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ حُجَّةُ اللَّهِ را بر زبان جاری می کنند، از قبرهای خود بیرون می آیند. برای پیروان تو (یا علی) لباس هایی سبز رنگ و حلقه های گل و مرکب هایی از بهشت خواهند آورد. پس هریک از آنان لباسی سبز رنگ بر تن کرده و بر سر، تاج شاهی و تاج گل کرامت نهاده و سپس بر این مرکب های نجیب، سوار شده و به پرواز در می آیند. مرکب ها پرواز کرده و آن ها را به بهشت می برند؛ آن وحشت بزرگ غمگینه شان نکند. و فرشتگان به دیدار شان آیند که این همان روزی است که به شما وعده داده بودند. (انبیاء/ ۱۰۳). من

لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۴۱۱/ بحار الأنوار، ج ۶۵، ص ۱۴۰/ جامع الأخبار، ص ۳۴/ البرهان

۳- بحار الأنوار، ج ۲۴، ص ۱۹۴

خود می گوید: وقتی امام صادق علیه السلام [عبارت]: اطاعت فرمان خدا را (زمر/۵۶)، را به ائمه علیهم السلام تفسیر نموده اند، می توان فهمید که آن چه خداوند [در این آیه و] آیه ی قبل دستور داده از آن پیروی نمایند، همان تبعیت از ولایت است.

آلوسی از بیروان سقیفه در تفسیر خود می گوید آیه هیچ شرطی ندارد و ۱۷ دلیل هم می آورد که خدا همه را می بخشد اما خود قرآن کریم این سخن را با سه شرط که در آیات بعدی آورده روشن می کند: توبه و انابه، اسلام و تسلیم^۴ و عمل صالح. دو نکته:

۱- راه توبه به روی همه باز است؛ رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.^۵

۲- سنگینی گناه هر چقدر هم با شد مهم نیست؛ حکایتِ مرد نباش (نبش قبرکننده) و داستان وحشی (قاتل حضرت حمزه علیه السلام) دو نمونه است که شاید شان نزول نباشد اما در تاریخ آمده است.

^۴ - روشن است که بر اساس آیات مبارکات قرآن و روایات فریقین اعتقاد به ولایت بلا فصل امام امیرالمؤمنین علی علیه السلام و پیشوایی فرزندان معصومشان تا وجود مقدس امام زمان علیه السلام از برترین نشانه های تسلیم در برابر اراده ی حق متعال و دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است.

^۵ - سفینه البحار، ج ۱، ص ۱۲۷، ماده ی توبه.